

Oryginalny artykuł naukowy

Original article

Data wpływu/Received: **27.03.2017**

Data recenzji/Accepted: **15.05.2017**

Data publikacji/Published: **20.06.2017**

Źródła finansowania publikacji: Wyższa Szkoła Humanitas

Authors' Contribution:

(A) Study Design (projekt badania)

(B) **Data Collection (zbieranie danych)**

(C) Statistical Analysis (analiza statystyczna)

(D) **Data Interpretation (interpretacja danych)**

(E) **Manuscript Preparation (redagowanie opracowania)**

(F) Literature Search (badania literaturowe)

Dariusz Rozmus¹

TRAKTAT SVALBARDZKI – WYKORZYSTANE SZANSE?

Arktyka kraj przyszłości²

UWAGI WSTĘPNE

Przedmiotem artykułu jest kwestia traktatu svalbardzkiego i polskiego udziału w tej międzynarodowej umowie. Podpisany w 1920 r. traktat nie przewidywał wielu nowych wyzwań, z którymi boryka się współczesny świat zarówno od strony praktycznej, jak i prawnej. Na przykład ochrona środowiska nie była przedmiotem zainteresowania „Wysokich Umawiających się Stron”.

Svalbard (74° i 81° N oraz 10° i 35° E) to archipelag wysp położonych w Arktyce. Do bieguna północnego jest ok. 1300 km. W starszej literaturze na określenie Svalbardu często używano nazwy Spitzbergen. Określenie to pochodzi od jednej

¹ Dr hab., prof. WSH, Wydział Administracji i Zarządzania Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu.

² A. i C. Centkiewiczowie, *Arktyka kraj przyszłości*, Warszawa 1954.

z największych wysp, czyli od Spitsbergenu Zachodniego – Vestspitsbergen. Na archipelag składają się następujące wyspy: Spitsbergen Zachodni (37 673 km²), Ziemia Północno-Wschodnia (Nordaustlandet, 14 443 km²), Wyspa Edge'a (Edgeøya, 5074 km²), Wyspa Barentsa (Barentsøya, 1250 km²), Wyspa Biała (Kvitøya, 682 km²), Ziemia Księcia Karola (Prins Karl Forland, 615 km²), Wyspa Królewska (Kongsøya, 191 km²), Wyspa Niedźwiedzia (Bjørnøya, 178 km²), Wyspa Szwedzka (Svenskøya, 137 km²), Wyspa Wilhelma (Wilhelmøya, 120 km²), Wyspa Nadziei (Hopen), Wyspa Niska (Lågøya), Wyspa Wielka (Storøya), Abeløya i kilkanaście mniejszych wysepek. Wyspa Królewska, Wyspa Szwedzka i Abeløya wspólnie tworzą Ziemie Króla Karola (Kongs Karl Land)³. Niektórzy geografowie włączają również do archipelagu leżącą na zachód od Svalbardu wyspę Jan Moyen, wydaje się to jednak być już przesadą. W sumie jest to obszar ziemi liczący ok. 61 022 km². Możemy go zatem porównać w kilometrach kwadratowych do Litwy, od której jest większy, i do Irlandii, od której jest mniejszy.

Na mocy traktatu svalbardzkiego archipelag Svalbard nie należy do Norwegii⁴, jest natomiast norweskim terytorium zamorskim od tego państwa zależnym. Bezpośrednią władzę na Svalbardzie sprawuje gubernator wyspy, który jest przedstawicielem rządu norweskiego. Posiada on te same prawa co urzędnik porównywany w statusie do naszego wojewody (oczywiście w świetle regulacji norweskiego prawa) na kontynencie. Stoi on na straży norweskiego zwierzchnictwa. Gubernator sprawuje władzę administracyjną i sądową. Zajmuje się też kwestiami ochrony środowiska. Pełni również zadania szefa policji i notariusza. Gubernator Svalbardu powoływany jest na czas określony. Celem polityki norweskiej na tym archipelagu jest intensywna aktywność gospodarcza i polityczna, która stara się, czego nie ukrywa strona norweska, ograniczyć wpływy rosyjskie⁵.

³ Traktat spitsbergeński został podpisany w Paryżu dnia 9 lutego 1920 r. Wszedł w życie 14 sierpnia 1925 r. Por. też https://en.wikisource.org/wiki/Spitsbergen_Treaty oraz <http://www.worldlii.org/int/other/treaties/LNTSer/1920/40.html> Por. dostępne wersje traktatu http://www.sysselmannen.no/Documents/Sysselmannen_dok/English/Legacy/The_Svalbard_Treaty_9ssFy.pdf. Treaty concerning the Archipelago of Spitsbergen. Pdf. oraz <https://pl.wikipedia.org/wiki/Svalbard>.

⁴ Za niezręczne należy uznać słowa użyte w oficjalnej publikacji Ministerstwa Spraw Zagranicznych, gdzie czytamy: „Szczególne znaczenie praktyczne mają dla Polski regulacje dotyczące obszarów morskich oraz regulacje dotyczące należącego do Norwegii (Svalbard, podkreślam, jest przez Norwegię administrowany, ale do niej nie należy) archipelagu Svalbard”. Por. M. Łuszczuk, *Polska obecność w Arktyce – ogólna charakterystyka*, [w:] M. Łuszczuk, P. Graczyk, A. Stępień, M. Śmieszek, *Cele i narzędzia polskiej polityki arktycznej*, Warszawa 2013, s. 31-32.

⁵ *The Arctic archipelago of Svalbard is under a limited form of Norwegian sovereignty and its settlements – among the northernmost in the world – are sites of activity by a range of states, most notably Russia. Norway's Svalbard policy has historically focused on marginalising Russian influence.* cyt. za A. Grydehøj, *Informal Diplomacy in Norway's Svalbard Policy: The Intersection of Local Community Development and Arctic International Relations*, *Global Peace, Change and Security*, 26(1). DOI: 10.1080/14781158.2014.856290. Pomiędzy Norwegią i Rosją dochodzi nawet do ostrych spięć. W 1995 r. Norwedzy wystrzelili badawczą rakietę w celu badania zorzy polarnej (Aurora Borealis). Rosjanie postawili swoją obronę w stan pogotowia. Por. J. Machowski, *Scientific activities on Spitsbergen in the light of the international legal status of the archipelago*, „Polish Polar Research” 1995, 16, 1-2, s. 13.

Powodem podpisania w 1920 r. traktatu svalbardzkiego (spitzbergeńskiego, nazywanego rzadziej paryskim) była, jak słusznie zauważa L. Niekrasz⁶, chęć uniknięcia chaosu, który mógł powstać w związku z eksploatacją zasobów naturalnych tych wysp, w tym kopalin takich jak węgiel kamienny.

Rysunek 1. Bjørnøya. Wlot sztolni nieczynnej kopalni węgla z początku XX wieku

Źródło: fot. Piotr Wiencek.

Nie ulega wątpliwości, że to zainteresowanie węglem już w końcu XIX w. rozbudziło bardziej zdecydowane zainteresowanie posiadaniem czy też tylko użytkowaniem tego terytorium. Dyskusje na temat przynależności archipelagu trwały od lat 70. XIX w., jednakże do 1920 r. Svalbard pozostawał ziemią niczyją (*terra nullius*).

Norwedzy, pragnąc uregulować status wysp, rozpoczęli cykl międzynarodowych konferencji svalbardzkich. Pierwsza odbyła się w 1910 r., kolejne w 1912 r., 1914 r. Nie doprowadziły one do zakończenia sporu o przynależność terytorialną wysp. Dopiero po zakończeniu I wojny światowej i złożeniu przez Norwegów wniosku do Allied Supreme Council (Supreme War Council)⁷ o uznanie zwierzchności Norwegii nad tym regionem zdecydowano się spotkać, aby zakończyć definitywnie spór przy pomocy traktatu, nazywanego później traktatem svalbardzkim (spitzbergeńskim)⁸.

Na początku XXI wieku blisko połowa archipelagu to obszary chronione, takie jak parki narodowe i rezerваты⁹. Nie brak jednak dalej obszarów do działalności gospodarczej, ogólnie do działalności naukowej i komercyjnej.

⁶ L. Niekrasz, *Gdzie Polska, gdzie Svalbard*, Warszawa 1978, s. 48.

⁷ The Supreme War Council was an Allied administrative organization, created by the Entente governments in November 1917 to coordinate their military action. Its most significant achievement was to establish control over Allied shipping to supply and transport food and raw materials from around the world. Por. http://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/supreme_war_council.

⁸ J. Machowski, *Scientific activities on Spitsbergen...*, s. 17.

⁹ M. Grześ, *Polarny przewodnik bezpieczeństwa – Svalbard*, Toruń, s. 14.

Obecnie jest 42 sygnatariuszy traktatu svalbardzkiego: Są to następujące państwa w układzie alfabetycznym: Afganistan, Albania, Arabia Saudyjska, Argentyna, Australia, Belgia, Bułgaria, Chile, Chiny, Czechy, Dania, Egipt, Estonia, Finlandia, Grecja, Hiszpania, Holandia, Islandia, Indie, Japonia, Francja, Kanada, Korea Południowa, Niemcy, Nowa Zelandia, Norwegia, Monako, Polska, Portugalia, Republika Dominikany, Republika Południowej Afryki, Rosja, Rumunia, Stany Zjednoczone Ameryki Północnej, Szwecja, Szwajcaria, Ukraina, Wielka Brytania, Wenezuela, Węgry, Włochy¹⁰.

Dzięki decyzji polskiego rządu w okresie II Rzeczypospolitej z dnia 3 września 1931 r. Polska przystąpiła do traktatu dotyczącego Spitsbergu, podpisanego w Paryżu dnia 9 lutego 1920 r. Zacytujmy: *(Dz.U. z dnia 5 listopada 1931 r.). Podaje się niniejszem do wiadomości, że na podstawie ustawy z dn. 17 marca 1931 r. (Dz.U. R.P. Nr 38, poz. 294). Polska zgłosiła w dniu 2 września 1931 r. przystąpienie do traktatu dotyczącego Spitsbergu, podpisanego w Paryżu dnia 9 lutego 1920 r., na mocy art. 10 ustępu 7 wyżej wymienionego traktatu*¹¹.

Spójrzmy zatem, jakie z podpisania traktatu przypadają dla państwa polskiego korzyści. Polscy obywatele mają prawo osiedlać się, kupować domy i przebywać bez wizy na czas nieokreślony na omawianym archipelagu już od 1931 roku. Polska w odniesieniu do tych ziem ma jeszcze wiele innych możliwości prawnych i praktycznych, które wynikają z ratyfikowanego przez nasze państwo traktatu.

Ok. 60 (wedle innych szacunków 56%) procent archipelagu Svalbard pokryte jest lądolodem. Ma to dość istotne konsekwencje. Lądolód łączy wyspy zwłaszcza we wschodniej partii archipelagu. Bardzo prawdopodobne jest, że tak naprawdę pod lodem znajdują się lądowe połączenia pomiędzy wyspami. Oznacza to, że w przyszłości w związku z obserwowanym ociepleniem klimatu najprawdopodobniej zmniejszy się lista wysp tego archipelagu na korzyść większego stałego i odsłoniętego od lodu lądu.

Najbardziej na południe wysunięta jest Wyspa Niedźwiedzia – Bjørnøya. Leży ona już poza granicą pływającego lodu. Mówimy oczywiście o miesiącach letnich. Umożliwia to dotarcie nawet jachtom drewnianym, takim jak załuzona dla krakowskiego (a może nawet polskiego) jachtingu „Jagiellonia”, która pod dowództwem kapitana Michała Kwaśnego dopłynęła do Wyspy Niedźwiedziej w 2008 r.¹² Dalej na północ drewniane jachty pływać nie powinny.

¹⁰ A. Grydehøj, *Informal Diplomacy in Norway's Svalbard Policy...*

¹¹ <http://hornsund.igf.edu.pl/hornsund.old/traktat.html#oswiadczenie>.

¹² <http://laboratoria.nf.pl/firma/krakowski-yacht-club-B6F6AA9AEB> oraz D. Rozmus, *Wyspa Niedźwiedzia*, „Ziemia Olkusa” 2009, nr 70 (1), s. 18-19.

Rysunek 2. Bjørnøya. W tle na kotwicy „Jagiellonia”, bliżej ponton płynący do brzegu. Na wyspie nie ma portu

Źródło: fot. Dariusz Rozmus – zdjęcie wykonano w 2008 r.

ODROBINA HISTORII

Do Svalbardu (Spitzbergenu) najprawdopodobniej (z akcentem na najprawdopodobniej) pierwsi dotarli Normanowie. Svalbard to w języku norweskim „zimny ląd”, a Spitsbergen po holendersku oznacza „ostre góry”.

Rysunek 3. Letni krajobraz Spitzbergenu Zachodniego

Źródło: fot. Dariusz Rozmus¹³.

¹³ Wysokie góry i liczne spływające do morza potoki powstające z topniejących lodowców. Na wybrzeżu i rozległych łąkach spotkać można ptaki, renifery, lisy i czasami niedźwiedzie. Zdjęcie wykonano w 2016 r. – datownik w aparacie był ustawiony nieprawidłowo. Istnieje powtarzana w przestrzeni spo-

W XII-wiecznych dokumentach islandzkich znajdują się wzmianki o odkryciu Svalbardu¹⁴. Pytanie, czy to na pewno archipelag Svalbard? Nie wiemy tego na pewno. Jest to jednak możliwe. Penetracja północy stała się możliwa, ponieważ jak przypuszczają klimatolodzy, w wiekach IX–XII obszar północnego Atlantyku cieszył się dość łagodnym klimatem. Ocieplenie, jak się obecnie przypuszcza, rozpoczęło się już w VIII w.¹⁵ Wikingowie starli się też opisać odległe północne krainy. Poczynając od północnej Finlandii, najbardziej na północ wysuniętych wybrzeży Norwegii, brzegi Oceanu Północnego, w mniemaniu Normanów, bieły na północny-wschód aż do końca wielkiej *hafsbotnin*, którą należy utożsamiać z obecnym Morzem Barentsa. W głębi tej „zatoki” leżała Bjarmalandia, czyli Ruś. Wybrzeże, zakreślając łuk na północ a potem na zachód, biegło strefą podbiegunową na zachód i tam łączyło się z północno-wschodnim wybrzeżem Grenlandii.

Taki obraz świata północy mógł powstać dzięki temu, że jak wielu badaczy przypuszcza, Normanowie zdawali sobie sprawę z istnienia liczącego wiele wysp archipelagu Svalbard i położonej bardziej na północny wschód Nowej Ziemi. Być może penetrując te wody, mogli dostrzec południowe zarysy Ziemi Franciszka Józefa¹⁶. Sądzi, że te odległe ziemie mogą się ze sobą łączyć, a morze, po którym żeglują na północny-zachód, jest morzem wewnętrznym. Gdzieś na ok. 80 stopniu miała znajdować się jeszcze jedna zatoka, za którą leżał mityczny Świat Olbrzymów (Riseland)¹⁷. W zasadzie można przyjąć, że mieli rację, bo w większej skali Ocean Arktyczny jest przecież wewnętrznym morzem pomiędzy Eurazją a Ameryką Północną. Niestety, jak dotychczas żadnych śladów pobytu wikingów na wyspach archipelagu swalbardzkiego nie odnaleziono.

W czasach nowożytnych Arktyka zaczęła przyciągać żeglarzy nie tylko ze względu na swoje zasoby, ale też na potencjalną możliwość odkrycia nowej drogi, północnego przejścia z Europy do Ameryki¹⁸. „Morza Zastygłe”¹⁹, poetyckie określenie lodowych morskich połączeń, zaczynało nabierać nie tylko złowrogiego znaczenia.

Możemy przyjąć, że odkrywcami archipelagu Svalbard w czasach nowożytnych byli Holendrzy w 1596 r. 17 lipca w poszukiwaniu północnej drogi z Europy do Ameryki dotarli do Svalbardu W. Barents (Willem Barentsz). Odkrywcę pierwotnie sądzili, że dotarli do Grenlandii. Na mapie narysowanej przez Barentsa widać zarys brzegów Spitzbergenu i zarys południowych brzegów Nowej Ziemi (Nieuve Land)²⁰.

łecznej mądrość, że jeśli ktoś chce sobie zrobić zdjęcie z niedźwiedziem, to najlepiej niech sobie kupi pocztówkę z tym zwierzęciem.

¹⁴ <http://hornsund.igf.edu.pl/hornsund.old/historia2.html>.

¹⁵ C. Batey, H. Clarke, R.I. Page, N.S. Price, *Wikingowie*, red. J. Graham-Cambell, przekład H. Turczyn-Zalewska, Warszawa 1998, s. 175; P. Urbańczyk, *Zdobywcy północnego Atlantyku*, Wrocław 2004, s. 57.

¹⁶ F. Mowat, *Wyprawy wikingów. Dawni Normanowie w Grenlandii i Ameryce Północnej*, przełożył W. Niepokólczycki, Warszawa 1972, s. 280.

¹⁷ F. Mowat, *Wyprawy wikingów...*, s. 280.

¹⁸ J. Symonides, *Arktyka – region współpracy czy konfliktów*, „Stosunki międzynarodowe – International Relation” 2011, nr 3-4, t. 44, s. 9.

¹⁹ A.C. Centkiewiczowie, *Arktyka kraj przyszłości*, Warszawa 1954, s. 30. Centkiewiczowie się nie mylili, Arktyka to rzeczywiście kraj przyszłości.

²⁰ R. Norum, *Barentsburg and Beyond: Coal, Science, Tourism, and the Geopolitical Imaginaries of Sval-*

Jak zauważa J. Szupryczyński, już na początku XVII wieku zjawiają się na Spitsbergenie liczne flotyle wielorybnicze, m.in. z Holandii, Anglii i wielu innych państw europejskich. Poławiano wieloryby głównie na wodach wzdłuż zachodnich i północnych wybrzeży Spitsbergenu. Na wybrzeżach zakładane były bazy wielorybnicze. Pozostały po wielorybnikach i traperach resztki chat, palenisk, śmietniska kości, groby ludzi i... psów. Polowania na wieloryby i morsy były tak intensywne, że w końcu XVII w. połowy na wodach Spitsbergenu stały się nieopłacalne ze względu na przeżrebiecie tych zwierząt. Rozpoczęto intensywne polowania na lądzie, zabijając dla skór niedźwiedzie, renifery i lisy²¹.

Jedną z najaktywniejszych grup polarników traperów na obszarach Svalbardu to Pomorcy, ludność z północnych obszarów Rosji, którzy w XVII–XVIII²² i XIX w. intensywnie polowali na faunę archipelagu. Jest to dość istotna okoliczność ponieważ była ona podstawą do wysuwania przez Rosję roszczeń do władania Svalbardem. Pomorcy to jednak nie tylko ludność rosyjska zamieszkująca wybrzeża Morza Białego, ale także Lapończycy, Karelowie, Finowie, Nieńcy, Komiacy i inni, których los zagnał na tak daleką północ. Część z nich nie uznawała Cerkwi prawosławnej, należąc do tzw. nurtu staroobrzędowców (m.in. tzw. bezpopowcy). Ważnym surowcem pozyskiwanym na Spitsbergenie były kły morsa i inne zasoby pozyskiwane podczas polowań na foki, lisy i renifery (mięso, skóry itp.). Pomorcy, a później Rosjanie, polowali na Spitsbergenie do 1851/52 r., zaś traperstwo norweskie w formie ograniczonej trwało aż do 1973 r.²³ Norwescy taperszy prawdopodobnie pojawili się na Svalbardzie również pod koniec XVIII w.²⁴

Aktywność traperską badają archeolodzy zainteresowani ekspansją Norwegów i Pomorców na Svalbard (Grumant)²⁵. Sukcesy na tym polu odniosły również ekspedycje kierowane przez polskich naukowców (prof. J. Chochorowski)²⁶.

---

bard's "New North", [in:] G. Huggan, L. Jensen (eds.), *Postcolonial Perspectives on the European High North*, Springer 2016, s. 35-36, fig. 2,1. O dramatycznym poszukiwaniu północnego przejścia przez ekspedycję, w której brał udział Willem Barentsz opowiada nakręcony przez R. Oerlemansa holenderski film z 2011 r. pt. *Nowa Ziemia (Nova Zembla)*. Rosjanie nakręcili w 2008 r. również film pod takim samym tytułem osadzony już w realiach XX-wiecznych. Film opowiada o tragicznych losach więźniów osadzonych na tej wyspie. Obraz Aleksandra Melnika jest typowym filmem akcji, ale wiadomo, że na Nowej Ziemi rzeczywiście istniały karne kolonie dla więźniów.

²¹ J. Szupryczyński, *Pierwsza polska wyprawa polarna na Spitzbergen*, „Przegląd Geograficzny” 2015, nr 87, s. 167.

²² M.M. Dadykina, A.V. Kraikovski, J.A. Lajus, *Hunting Activities of Russian Pomors on Spitsbergen in the 18th century: new evidence in transnational perspective*. Basic research program working papers. Moscow, National Research University – Higher School of Economics (HSE) Series Humanities WP BRP 117/Hum/ 2015.

²³ J. Szupryczyński, *Pierwsza polska ...*, s. 167.

²⁴ Arktyka w tym okresie była nie tylko polem rywalizacji norwesko/szwedzko – rosyjskiej o bogactwa organiczne: kły morsów, futra, tran, ścierano się czasami nawet zbrojnie o takie bogactwa jak złoża rud ołowiu zawierające srebro. Takie informacje uzyskałem po wysłuchaniu wystąpienia L. Berg Nilsson, Expedition Nasafjäll – A new project on Nasa Silver Mine Kenneth Awebro, Stockholm, 21 września 2015, Sztokholm.

²⁵ F. Kruse, S. Dresscher, M. Koeweiden, *Pomor archaeology on Edgeoya, Svalbard (RiS ID 10194)*, August 19 – 28, Final Fieldwork Report e – version. pdf 2015.

²⁶ Wedle ustaleń archeologa Jana Chochorowskiego chronologia osadnictwa na Spitzbergenie przed-

Romantyzm i grozę podboju Arktyki najlepiej opisali w kilku wielokrotnie wznawianych książkach Alina i Czesław Centkiewiczowie²⁷. Pisali o rosyjskich (radzieckich) osiągnięciach polarnych, a także o polarnikach z Europy Zachodniej. Okrutna przyroda była i jest dla wszystkich jednaka.

TRAKTAT SVALBARDZKI

Tekst traktatu jest łatwo dostępny w sieci, dlatego też przytoczymy w tym opracowaniu tylko te artykuły, które są niezwykle istotne dla kwestii ekonomicznych.

Prezydent Stanów Zjednoczonych Ameryki; Jego Królewska Mość Król Wielkiej Brytanji i Irlandji oraz Brytyjskich Terytoriów Zamorskich, Cesarz Indyj; Jego Królewska Mość Król Danji; Prezydent Republiki Francuskiej; Jego Królewska Mość Król Włoch; Jego Cesarska Mość Cesarz Japonji; Jego Królewska Mość Król Norwegji; Jej Królewska Mość Królowa Niderlandów; Jego Królewska Mość Król Szwedzki, uznając suwerenność Norwegji nad archipelagiem Spitsbergu, łącznie z wyspą Niedźwiedzią, i pragnąc, aby te kraje otrzymały ustrój sprawiedliwy, zdolny zapewnić ich pokojowe wykorzystanie i użytkowanie, wyznaczili swych Pełnomocników, dla zawarcia w tym celu traktatu, panów: (pominięto), KTÓRZY, po wymianie swych pełnomocnictw, uznanych za sporządzone w dobrej i należytej formie zgodzili się na następujące postanowienia²⁸:

Samo spojrzenie (dlatego umieściłem go w ramce) na wstęp do podpisanego w 1920 r. traktatu wprowadza nas w świat, w którym czuje się jeszcze klimat sytuacji geopolitycznej z uprzedniego XIX w. Kolejne punkty traktatu mają już znaczenie ekonomiczne. Artykuł 1. traktatu svalbardzkiego określa ramy geograficzne porozumienia. Kolejne punkty odnoszą się już do kwestii eksploatacji zasobów tego archipelagu. Przytaczamy tłumaczenie z lat 30. ubiegłego wieku. Zachowano oryginalną pisownię.

Art. 2.

Okrety i przynależni wszystkich Wysokich Umawiających się Stron będą dopuszczani jednakowo do wykonywania prawa połowu i polowania na obszarach wskazanych w art. 1. i na ich wodach terytorjalnych. Do Norwegji należeć będzie utrzymywanie, przedsięwzięcie i wydawanie zarządzeń odpowiednich dla zabezpieczenia konserwacji, a w razie potrzeby, odnowienia fauny i flory tych obszarów i ich wód terytorjalnych,

---

stawia się następująco. 1. Działalność wielorybników zachodnioeuropejskich, głównie XVII w. 2. Aktywność rosyjskich łowców morsa tzw. Pomorców od połowy XVII w. do połowy XIX. 3. Działalność norweskich traperów od 1795 r. do 1972 r. Por. J. Chochorowski, *Wpływ zmian środowiska na stan zachowania archeologicznych zespołów zabytkowych Sørkapplandu*, [w:] W. Ziąja, S. Skiba (red.), *Struktura i funkcjonowanie środowiska przyrodniczego Sørkapplandu (Spitsbergen, Svalbard)*, Kraków 2002, s. 88.

²⁷ Por. m.in. A. i C. Centkiewiczowie, *W lodach Eisfiodru. Opowiadanie na tle prawdziwych wydarzeń*, Warszawa 1960; A. i C. Centkiewiczowie, *Zdobycy bieguna północnego*, Warszawa 1950; A. i C. Centkiewiczowie, *Na podbój Arktyki*, Warszawa 1952; A. i C. Centkiewiczowie, *Osaczeni wielkim głodem*, Warszawa 1970; A. i C. Centkiewiczowie, *Okrutny biegun*, Warszawa 1986.

²⁸ <http://hornsund.igf.edu.pl/hornsund.old/traktat.html>.

z zastrzeżeniem, że środki te zawsze będą jednakowo stosowane do przynależnych wszystkich Wysokich Umawiających się Stron, bez wyjątków, przywilejów i ulg jakichkolwiek, bezpośrednich czy też pośrednich, na korzyść którejkolwiek z nich.

Zawłaszczający, których prawa będą uznane według brzmienia art. 6²⁹ i 7, korzystać będą z prawa wyłącznego polowania na swych gruntach: 1) w bliskości miejsc zamieszkania, domów, składów, fabryk, urzędzeń, założonych w celach eksploatacji gruntów na warunkach określonych przez regulaminy policji miejscowej; 2) w promieniu 10 km dokoła głównej siedziby przedsiębiorstw lub eksploatacji; w obydwóch wypadkach z zastrzeżeniem stosowania się do regulaminów, wydanych przez Rząd Norweski, na warunkach, wymienionych w niniejszym artykule.

„Umawiające się Wysokie Strony” nie przypuszczają, w jakim stopniu zmieni się sytuacja gospodarcza świata i jakiego znaczenia nabiorą dla poszczególnych państw obszary znajdujące na szelfie kontynentalnym. Tocząca się obecnie dyskusja koncentruje się na prawie Norwegii do wykorzystania szelfu wokół wysp archipelagu. Dodatkowo pojawiły się na Svalbardzie strefy ochrony przyrody. Dziesięciokilometrowa strefa np. polowań dookoła głównych baz nie powinna kolidować ze strefami ochrony przyrody. Ponadto wiele gatunków, na które polowano na początku XX wieku, jest obecnie objętych ścisłą ochroną.

Art. 3.

Przynależni wszystkich Wysokich Umawiających się Stron będą mieli jednakową swobodę dostępu i postoju z jakiegokolwiek przyczyny i dla jakiegokolwiek celu na wodach, fjordach i w portach obszarów, wymienionych w art. 1, będą oni mogli wykonywać tam, bez żadnej przeszkody, z zastrzeżeniem stosowania się do ustaw i regulaminów miejscowych, wszelkie operacje morskie, przemysłowe, górnicze i handlowe, na stopie bezwzględnej równości.

Będą oni dopuszczeni, na takich samych warunkach równości, przy prowadzeniu i eksploatacji wszelkich przedsiębiorstw morskich, przemysłowych, górniczych lub handlowych, zarówno na lądzie, jak i na wodach terytorjalnych, przyczem żaden monopol w żadnym względzie i dla żadnego jakiego bądź przedsiębiorstwa nie będzie mógł być wprowadzony.

Nie bacząc na przepisy, któreby obowiązywały w Norwegii, co do żeglugi przybrzeżnej, okręty Wysokich Umawiających się Stron, przybywające z obszarów wymienionych w art. 1, lub udające się do nich, będą miały prawo postoju, zarówno jadąc, jak wracając, w portach norweskich, dla przyjęcia lub wylądowania podróżnych lub towarów, pochodzących z tych obszarów, lub przeznaczonych dla nich, lub z każdej innej przyczyny.

²⁹ Art. 6. Z zastrzeżeniem postanowień niniejszego artykułu, prawa nabyte, należące do przynależnych Wysokich Umawiających się Stron, będą uznane za prawomocne. Reklamacje odnośnie do praw, wynikających z objęcia w posiadanie lub zawłaszczenie, poprzedzające niniejszy traktat, będą rozstrzygnięte według postanowień dołączonego załącznika, który będzie posiadał taką samą moc i wartość, jak niniejszy traktat.

Rozumie się, że pod wszystkimi względami a zwłaszcza we wszystkim, co się tyczy wywozu, przywozu i tranzytu, przynależni wszystkich Wysokich Umawiających się Stron, ich okręty i ich towary nie będą podlegali żadnym ciężarom ani jakimkolwiek ograniczeniom, które nie byłyby stosowane do przynależnych, okrętów i towarów, korzystających w Norwegii z przywileju największego uprzywilejowania, przyczem przynależni norwescy, ich okręty i ich towary będą w tym celu upodobnieni do przynależnych, okrętów i towarów innych Wysokich Umawiających się Stron i nie będą korzystali z większego uprzywilejowania pod żadnym względem.

Wywóz wszelkich towarów, przeznaczonych dla terytorjum któregokolwiek z Umawiających się Mocarstw, nie będzie podlegał żadnemu ciężarowi, ani żadnemu ograniczeniu, które byłyby inne lub bardziej uciążliwe, aniżeli ciężary i ograniczenia, przewidziane dla wywozu towarów tego samego rodzaju, przeznaczonych dla terytorjum innego Umawiającego się Mocarstwa (włączając w to Norwęgję) lub każdego innego kraju.

Przedstawione powyżej zapisy reprezentują rzeczywiście daleko posunięty liberalizm i podkreślają równouprawnienie wszystkich stron traktatu.

Art. 7.

Na obszarach, wymienionych w art. 1, Norwegia obowiązuje się przyznać wszystkim przynależnym Wysokich Umawiających się Stron w zakresie sposobów nabycia, korzystania i wykonywania prawa własności, łącznie z prawami górnictwami traktowania na stopie bezwzględnej równości i zgodnie z postanowieniami niniejszego traktatu.

Wyłączenie będzie mogło być stosowane jedynie dla celów użyteczności publicznej i za wypłatę sprawiedliwego odszkodowania.

Czy w ten sposób może być traktowane wyłączenie pod utworzenie rezerwatu przyrody? Czy takowy może być traktowany jako inwestycja przeznaczona do celów publicznych? W latach dwudziestych te kwestie zwykle nie były poruszane.

Najaktywniejsza działalność górnicza na archipelagu prowadzona jest przez Norwegów i Rosjan. Wydobywanie węgla kamiennego przez Federację Rosyjską odbywa się obecnie tylko w Barentsburgu. Kilkusetosobowa ludność zamieszkująca to miasto składa się obecnie głównie z Rosjan i Ukraińców. W Barentsburgu warzy się też kilka smacznych (co warto podkreślić) rodzajów lokalnego piwa.

Rysunek 4. Blok mieszkalny w Barentsburgu. Na ścianach hasło *Nasz Cel Komunizm*, a przed budynkiem popiersie Lenina

Źródło: fot. Dariusz Rozmus³⁰.

Propagowanie haseł radzieckich ma miejsce zarówno w Barentsburgu, jak i w mieście Piramida. Czy jest to tylko zabieg dla turystów nawiązujący do klimatu dawnej epoki, czy też wyraz poglądów części mieszkańców tego miasteczka, trudno ocenić. Nieopodal tego budynku dla kontrastu stoi drewniana czynna cerkiew.

Kolejne radzieckie miasto Piramida (Пирамида) jest już opuszczone. Miało ono swoje chwile świetności. W tym okresie nawieziono nawet z Ukrainy tony żyznej ziemi, żeby mogła rosnąć bujniej trawa. Znajduje się w nim wiele obiektów kulturalnych, w których można przenieść się w czasy radzieckiej estetyki (wprost w typowy socrealizm)³¹. Roztacza się wokół niego dość niesamowitą aurę. Ma to oczywiście swój ściśle określony cel komercyjny. Niewielka grupa ludzi dba obecnie o wygląd tego opuszczonego miasta.

³⁰ Zdjęcie wykonano w 2016 r. – datownik w aparacie był ustawiony nieprawidłowo.

³¹ Por. m.in. <https://www.youtube.com/watch?v=l77tCxNBpS0>.

Rysunek 5. Piramida (Пирамида). Opuszczone budynki i sztolnie kopalni węgla

Źródło: fot. Dariusz Rozmus³².

Rysunek 6. Piramida (Пирамида). Przewodnik Rosjanin (w zaprojektowanym przez nich samych mundurze) pokazuje monument upamiętniający ostatni transport tony węgla z tego miasta w 1998 r.³³

Źródło: fot. Dariusz Rozmus³⁴.

³² Zdjęcie wykonano w 2016 r. – datownik w aparacie był ustawiony nieprawidłowo.

³³ Zdjęcie wykonano w 2016 r. – datownik w aparacie był ustawiony nieprawidłowo.

³⁴ Zdjęcie wykonano w 2016 r. – datownik w aparacie był ustawiony nieprawidłowo.

Art. 8.

Norwegia obowiązuje się zaopatrzyć obszary, wymienione w art. 1, w ustrój górniczy, który zwłaszcza w zakresie podatków, opłat i świadczeń wszelkiego rodzaju, warunków pracy, ogólnych i szczególnych winien wyłączyć wszelkie przywileje, monopole lub ulgi zarówno na korzyść państwa, jak na korzyść przynależnych jednej z Wysokich Umawiających się Stron, włączając w to Norwegję, oraz zapewnić personelowi płatnemu wszelkich kategorii zabezpieczenie zarobków i opieki, niezbędnych dla ich dobrobytu fizycznego, moralnego i umysłowego.

Ustrój górniczy oznacza obowiązujące w Norwegii prawo górnicze³⁵. Absurdalne wydaje się założenie, że Norwegia w ogóle odejdzie od górnictwa i tak zmieni prawo górnicze, że działalność górnicza dla innych sygnatariuszy traktatu stanie się niemożliwa. Postulowana w ostatnich latach tzw. dekarbonizacja może zaowocować zakazem wydobywania węgla kamiennego w Norwegii i może to mieć konsekwencje dla górnictwa tego surowca na Svalbardzie. Jakież? Trudno to ocenić, biorąc pod uwagę zaangażowanie strony rosyjskiej w wydobywanie węgla. Pozyskanie surowców i energii zmienia się jednak w świecie współczesnym. Obecnie większe znaczenie mają już rozpoznane i ewentualne nowe złoża ropy naftowej i gazu na norweskim szelfie kontynentalnym.

Podatki, opłaty i cła, które będą pobierane, winny wyłącznie być wprowadzone jedynie w wysokości usprawiedliwionej przez swe przeznaczenie. Co się zwłaszcza tyczy wywozu rud, Rząd Norweski będzie mógł nakładać opłatę wywozową; jednakowoż ta opłata nie będzie mogła przewyższać 1% wartości maksymalnej wywożonych rud aż do wysokości 100.000 ton; powyżej tej ilości opłata pobierana będzie w stosunku zmniejszającym się. Wartość będzie oznaczona w końcu sezonu nawigacyjnego, obliczając cenę przeciętną franco-pokład. Na trzy miesiące przed datą przewidzianą na wprowadzenie go w życie, projekt ustroju górniczego winien być podany przez Rząd Norweski do wiadomości innych Mocarstw Umawiających się. Gdyby w tym terminie jedno lub kilka z tych Mocarstw zaproponowało wprowadzenie zmian do tego regulaminu, zanim zostanie on zastosowany, propozycje te Rząd Norweski zakomunikuje innym Mocarstwom Umawiającym się, w celu poddania ich badaniu i decyzji komisji, złożonej z przedstawicieli każdego z tych Mocarstw. Komisja ta będzie powołana przez Rząd Norweski i będzie musiała wypowiedzieć się w ciągu 3 miesięcy od daty zebrania się. Decyzje komisji powzięte zostaną większością głosów.

Wyraźnie zaznaczono, że wszelkie zmiany powinny być uzgadniane i głosowane.

Polska nie prowadzi działalności górniczej na Svalbardzie. Raczkuje dopiero przemysł turystyczny. W stolicy Spitzbergenu Longyearbyen cumują polskie jachty. Koncentrujemy się obecnie na działalności naukowej. Kwestie prawne polskiej działalności naukowej na Spitzbergenie omawia artykuł J. Machowskiego³⁶.

³⁵ Prawo górnicze na Spitzbergenie zostało ustanowione jako kodeks górniczy w 1925 r. The Mining Code (the Mining Regulations) for Spitsbergen (Svalbard), laid down by Royal Decree of 7.VIII.1925 as amended by Royal Decree of 11.VII.1975 in Report No 40 (note 8), Appendix 3, pp. 77-85. Por. J. Machowski, *Scientific activities on Spitsbergen...*, s. 18.

³⁶ J. Machowski, *Scientific activities on Spitsbergen...*, s. 13-35.

POLSKA AKTYWNOŚĆ NAUKOWA NA SVALBARDZIE

Polska aktywność naukowa rozpoczęła się na Spitzbergenie już w latach 30. ubiegłego wieku i trwa do dzisiaj³⁷. Powodem tego jest, że jak zauważał wybitny polarnik Stanisław Siedlecki, "Svalbard is a territory showing an unusual variety of glacial activity, and as such gives an opportunity for comparative studies particularly valuable to solving diluvial problems in Poland"³⁸. Obecnie badania nie koncentrują się tylko na zagadnieniach glaciologicznych i związanych z badaniami epoki lodowcowej w Polsce, ale mają o wiele szerszy zakres tematyczny³⁹. Glaciologom⁴⁰ i klimatologom⁴¹ towarzyszą dzisiaj w badaniach hydrologi, geomagnetycy, radiometeorolodzy, oceanografowie⁴², geofizycy, geodeci i przedstawiciele wielu innych dyscyplin, w tym nawet periodycznie archeolodzy.

Pierwsza polska ekspedycja licząca zaledwie trzy osoby (S. Siedlecki, W. Łysakowski, C. Centkiewicz) pracowała na Wyspie Niedźwiedziej w latach 1932–1933⁴³. Już rok później zawiązano komitet organizacyjny kolejnej wyprawy. Na czele komitetu stanął znany badacz polarny prof. Antoni B. Dobrowolski, uczestnik wyprawy belgijskiej do Antarktydy 1897–1899. Kierownikiem wyprawy był inż. Stefan Bernadzikiewicz. W zorganizowanie wyprawy zaangażowało się kilka instytucji, takich jak Koło Wysokogórskie przy Oddziale Warszawskim Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego, Zakład Geologii i Paleontologii Uniwersytetu Warszawskiego i Wojskowy Instytut Geograficzny⁴⁴. Takie były po-

³⁷ Oczywiście polarnicy polscy w służbie cesarza Rosji brali udział w wielu wyprawach polarnych na Spitzbergen i Nową Ziemię już w XIX wieku. Por. na ten temat w wersji popularnonaukowej L. Niekrasz, *Gdzie Polska...*, s. 117, 119.

³⁸ S. Siedlecki, *Crossing West Spitsbergen from South to North*, Særtrykk av Norsk Geografisk Tidsskrift, bind VII, hefte 2/1938, p. 1.

³⁹ Na przykład osiągnięcia badawcze do lat 90. XX w. w regionie Kaffiöyra (NW Spitsbergen) podsumowuje artykuł D. Brykały, *Achievements of Polish research on the Kaffiöyra region (NW Spitsbergen)*, Polish Polar Studies 24th Polar Symposium Warszawa 1997, s. 31–52.

⁴⁰ Ciekawym kierunkiem badawczym jest obserwacja niewielkich lodowców, które szybciej reagują na zmiany klimatyczne. „Lodowiec Ireny w ostatnich latach charakteryzuje się ujemnym bilansem masy, cofaniem się czoła i zmniejszaniem powierzchni. Jednakże występują lata, które wyraźnie różnią się od ogólnego negatywnego kierunku przemian. Przykładowo sytuacja taka miała miejsce w roku 2008. Na przykładzie Lodowca Ireny można stwierdzić, że małe lodowce szczególnie nadają się do pomiarów oceny ich współczesnej ewolucji na tle zmian klimatycznych. Głównie poprzez znacznie szybszą na nie reakcję, aniżeli duże lodowce czy lądolody”. Cyt. za: I. Sobota, *Badania glaciologiczne współczesnych zmian lodowca Ireny, Svalbard*, „Problemy Klimatologii Polarnej” 20/2010, s. 157.

⁴¹ Badania te dają nam m.in. obraz zmian klimatycznych związanych z ewentualnym ocieplaniem się klimatu. *The climate changes in south – western Spitzbergen over the last 25 – 30 years have been large in their scale and rapid. Statistically significant increase of air temperature is evident*. Cyt. za: *Climate and Climate Change at Hornsund, Svalbard*, ed. A.A. Marsz and A. Styszyńska, Gdynia 2013, s. 317.

⁴² Badania wód atlantyckich też mają znaczenie w wyjaśnieniu trendów związanych z ociepleniem klimatu i ewentualnym wpływem człowieka na to zjawisko. Por. W. Walczowski, *Woda atlantycka w morzach nordyckich – właściwości, zmienność, znaczenie klimatyczne*. PAN – Instytut Oceanologii w Sopotcie. Rozprawy i monografie 22/2009, Sopot 2009, s. 26–29.

⁴³ J. Szupryczyński, *Pierwsza polska wyprawa...*, s. 168. Por. też C. Centkiewicz, *Wyspa mgieł i wichrów. Pierwsza polska ekspedycja drugiego międzynarodowego roku polarnego 1932/1933*, Warszawa 1954. Czesław Centkiewicz, uczestnik tej pierwszej wyprawy, zainspirowany Arktyką rozpoczął swoje próby literackie, które potem kontynuował wraz z żoną Aliną. O radiotelegrafistach z Wyspy Niedźwiedziej i ich gościach (w tym niedźwiedzicy z małym) opowiada mikropowieść: C. Centkiewicz, *Znowu na Wyspie Niedźwiedziej*, Warszawa 1954.

⁴⁴ J. Szupryczyński, *Pierwsza polska wyprawa...*, s. 168.

czątki naszej aktywności na Svalbardzie, ukoronowane otworzeniem w 1957 r. istniejącej do dzisiaj stacji badawczej na Hornsundzie.

Działalność naukowa na Svalbardzie musi być stale nawiązywana do aktualnych rozwiązań prawnych w Norwegii, często bardzo rozproszonych. Dlatego też wiele postulatów odnosi się do ewentualnych kodyfikacji prawa międzynarodowego, które mogą pomóc w sporach dotyczących prawnych ram działalności naukowej na Svalbardzie⁴⁵. Podstawą tej działalności jest poza traktatem svalbardzkim tzw. Svalbard Act podpisany przez Norwegię w 1925 r. Doprecyzowuje on kwestie praktyczne związane z zamieszkiwaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej, np. łowiectwa⁴⁶.

Polska baza naukowa PAN znajduje się na Hornsundzie nieopodal lodowca Hansa. Z rozrzewnieniem czytamy w starszych relacjach, jak naukowcy lądowali na wybrzeżu na Gås Harbour w Hornsundzie nieopodal zrujnowanej myśliwskiej chatki⁴⁷. Obecnie na tym obszarze stoi polska stacja badawcza. Na przylądku Wilczek (Wilczekodden) wznosi się krzyż, a na skałach wiszą tablice upamiętniające m.in. tych, co pozostali na Spitzbergenie na wieczyste zimowanie⁴⁸.

Rysunek 7. Jedna z pocztówek, które można uzyskać w polskiej bazie w Hornsundzie⁴⁹

Źródło: zbiory autora.

⁴⁵ "Lack of a separate and uniform body of laws for Svalbard and the scattering of the statutes, regulations and rules that apply to the archipelago throughout the general laws of Norway, make for foreign scientific parties difficult strictly to observe the local laws and regulations, as provided in Art. 3 of the Spitsbergen Treaty. These difficulties could and should be mitigated by adequate rules of international law deducted from the treaty provisions and deriving from the special legal status of the archipelago". Cyt. Za; J. Machowski, *Scientific activities on Spitsbergen...*, s. 18.

⁴⁶ Co ciekawe, polowania w przypadku działalności stacji naukowych mogą być prowadzone tylko w bezpośredniej bliskości miejsca zamieszkania, magazynów itp. Inni użytkownicy i właściciele mają taką możliwość do 10 km od miejsca obozowania, mieszkania. Por. J. Machowski, *Scientific activities on Spitsbergen...*, s. 21.

⁴⁷ S. Siedlecki, *Crossing West Spitsbergen...*, p. 3.

⁴⁸ Jest tam też tablica upamiętniająca naszego kolegę polarnika Adama Kieresa.

⁴⁹ Na temat polskiej aktywności naukowej na Spitzbergenie zachodnim w stacji badawczej w Hornsundzie por. <http://hornsund.igf.edu.pl/>.

POLSKIE NAZWY GEOGRAFICZNE NA SVALBARDZIE

Podczas pierwszej wyprawy kartowano i eksplorowano duży (dziewiczy) obszar Ziemi Torella. Na podstawie przeprowadzonych pomiarów i zdjęć wykreślona została w Wojskowym Instytucie Geograficznym w Warszawie mapa badanego obszaru w skali 1:50 000, na której pojawiły się polskie nazwy. Są to: Góry Piłsudskiego, Góry Staszica, Góry Stanisławskiego, Góra Kopernika, Góra Curie-Skłodowskiej, Szczyt Roku 1934, Lodowiec Polaków i Płaskowyż Amundsena, któremu nazwę nadali Polacy. Widzimy je na norweskiej mapie z fragmentem Ziemi Torella – arkusz mapy Torellbreen (Bład B12)⁵⁰. Z tymi nazwami można się też zapoznać na łatwo dostępnej mapie zamieszczonej w *Atlasie geograficznym*⁵¹ wydanym w 1968 r. Widzimy tam też Góry Bernadzikiewicza, Łysogóry i takie nazwy szczytów jak m.in. Ostra Brama, Wawel, Przełęcz Kopernika oraz nazwy lodowców, takie jak Lodowiec Zagajskiego, Lodowiec Bernawskiego, Lodowiec Zawadzkiego, Lodowiec Siedleckiego, Lodowiec Wilna⁵².

Niezwykle ważne, m.in. ze względów wizerunkowych, jest to, że wspomniana mapa wprowadza w zbadanym odcinku Ziemi Torella nazwy polskie zaproponowane na wniosek uczestników wyprawy z 1934 r. i zatwierdzone później przez Państwo Norweskie. Świadomość istnienia tych nazw praktycznie w ogóle nie funkcjonuje w świadomości społecznej. Na marginesie możemy jeszcze odnieść się nie do kwestii prawnych, ale do tzw. dobrych obyczajów w stosunkach międzynarodowych. Polska i inne kraje zainteresowane działalnością naukową na Spitzbergenie powiadamiają stronę norweską o podejmowanych działaniach, a Rosjanie tego nie czynią⁵³.

Arktyka to kraj przyszłości. Nie bez powodu Federacja Rosyjska (i inne kraje) rozwija nie tylko swoją aktywność gospodarczą, ale także specjalne wojska, które są odpowiednio wyposażone i przećwiczone do działań w Arktyce. W tej akurat kwestii sprawa w odniesieniu do Svalbardu jest jasna. Jest to obszar zdemilitaryzowany (por. art. 9 traktatu svalbardzkiego)⁵⁴.

Arktyka zawsze pozostanie surową ziemią, ale ocieplenie klimatu nieco łagodzi niedogodności zasiedlania tego obszaru. Oczywiście pozostaje jeszcze kwestia ochrony środowiska⁵⁵. Ekspansja człowieka na północ jest nie unikniona i jest ona od wie-

⁵⁰ J. Szupryczyński, *Pierwsza polska wyprawa...*, s. 174, ryc. 3.

⁵¹ *Atlas geograficzny*, Warszawa 1968, s. 2.

⁵² Spróbujmy jednak odnaleźć te nazwy, korzystając z aplikacji Google Earth. Jest to dość trudne, bo w wielu przypadkach trzeba posiadać znajomość słów norweskich. Przykładowo kilka nazw: Lodowiec Polaków – Polakkbreen i Lodowiec Zawadzkiego – Zawadzkibreen, Góry Piłsudskiego – Piłsudskifjella, Łyse Góry – Lysefjellet.

⁵³ Por. J. Machowski, *Scientific activities on Spitsbergen...*, s. 20.

⁵⁴ Art. 9. Z zastrzeżeniem praw i obowiązków, mogących wyniknąć dla Norwegii z jej przystąpienia do Ligi Narodów, Norwegia obowiązkuje się nie zakładać i nie pozwolić na utworzenie żadnej bazy morskiej na obszarach, wskazanych w art. 1, nie budować żadnych fortyfikacji w tych obszarach, które nie mogą nigdy być używane dla celów wojennych.

⁵⁵ Por. J. Machowski, *Scientific activities on Spitsbergen...*, s. 27-29.

ków po prostu faktem. Należy koniecznie zadbać, aby to, co i tak się dzieje, pogodzić z zachowaniem obszarów nieskażonej przyrody. Od lat 30. ubiegłego wieku tylko Rosja (ZSRR) i Norwegia zaczęły zasiedlać Svalbard. Polska podjęła tylko działalność naukową na tym archipelagu. Możliwości rozwoju różnorodnej, nie tylko naukowej działalności, na archipelagu Spitzbergenu wciąż istnieją. Są one zagwarantowane podpisanym w 1920 r. traktem, do którego Polska przystąpiła 86 lat temu, w 1931 r.⁵⁶ Ale żeby „wygrać trzeba grać”⁵⁷.

Bibliografia

Atlas Geograficzny, Warszawa 1968

Batey C., Clarke H., Page R.I., Price N.S., *Wikingowie*, red. J. Graham-Cambell, przekład H. Turczyn-Zalewska, Warszawa 1998.

Berg Nilsson L., *Expedition Nasafjäll – A new project on Nasa Silver Mine* Kenneth Awebro, Stockholm, 21 września 2015, Sztokholm.

Brykała D., *Achievements of Polish research on the Kaffiöyra region (NW Spitsbergen)*, Polish Polar Studies 24th Polar Symposium Warszawa 1997.

Centkiewicz C., *Wyspa mgieł i wichrów. Pierwsza polska ekspedycja drugiego międzynarodowego roku polarnego 1932/1933*, Warszawa 1954.

Centkiewicz C., *Znowu na Wyspie Niedźwiedziej*, Warszawa 1954.

Centkiewicz A. i C., *Zdobycy bieguna północnego*, Warszawa 1950.

Centkiewicz A. i C., *Na podbój Arktyki*, Warszawa 1952

Centkiewicz A. i C., *Arktyka kraj przyszłości*, Warszawa 1954.

Centkiewicz A. i C., *W lodach Eisfiodru. Opowiadanie na tle prawdziwych wydarzeń*, Warszawa 1960.

Centkiewicz A. i C., *Osaczeni wielkim głodem*, Warszawa 1970.

Centkiewicz A. i C., *Osaczeni wielkim głodem*, Warszawa 1970.

Centkiewicz A. i C., *Okrutny biegun*, Warszawa 1986.

Chochorowski J., *Wpływ zmian środowiska na stan zachowania archeologicznych zespołów zabytkowych Sørkapplandu*, [w:] W. Ziaja, S. Skiba (red.), *Struktura i funkcjonowanie środowiska przyrodniczego Sørkapplandu (Spitsbergen, Svalbard)* Kraków 2002.

Climate and Climate Change at Hornsund, Svalbard, ed. A.A. Marsz and A. Styszyńska, Gdynia 2013.

Dadykina M.M., Kraikovski A.V., Lajus J.A., *Hunting Activities of Russian Pomors on Spitsbergen in the 18th century: new evidence in transnational perspective*. Basic research program working papers. Moscow, National Research University – Higher School of Economics (HSE) Series Humanities WP BRP 117/Hum/ 2015.

⁵⁶ Trzeba jednak stale pamiętać, że jak pisze J. Machowski “Norwegian authorities have made it clear that no country other than Norway can „exercise any form of authority in Svalbard, not vis-a-vis its own nationals either”. Thus, according to international law in force, Norway wields sovereignty, with full and unlimited supremacy, and has the right to enforce its laws and regulations, provided this is done in a fair and impartial way, in accordance with the Spitsbergen Treaty provisions”. Por. J. Machowski, *Scientific activities on Spitsbergen...*, s. 20.

⁵⁷ M. Łuszczuk, P. Graczyk, A. Stępień, M. Śmieszek, *Cele i narzędzia polskiej polityki arktycznej*, Warszawa 2013, s. 228.

- Grydehøj A., *Informal Diplomacy in Norway's Svalbard Policy: The Intersection of Local Community Development and Arctic International Relations*, Global Peace, Change and Security, 26(1). DOI: 10.1080/14781158.2014.856290.
- Kruse F., Dresscher S., Koeweiden M., *Pomor archaeology on Edgeøya, Svalbard (RiS ID 10194)* August 19–28, Final Fieldwork Report e – version. pdf 2015.
- Łuszczuk M., *Polska obecność w Arktyce – ogólna charakterystyka*, [w:] M. Łuszczuk, P. Graczyk, A. Stępień, M. Śmieszek, *Cele i narzędzia polskiej polityki arktycznej*, Warszawa 2013.
- Łuszczuk M., Graczyk P., Stępień A., Śmieszek M., *Cele i narzędzia polskiej polityki arktycznej*, Warszawa 2013.
- Machowski J., *Scientific activities on Spitsbergen in the light of the international legal status of the archipelago*, "Polish Polar Research" 16/ 1995 , 1–2.
- Mowat F., *Wyprawy wikingów. Dawni Normanowie w Grenlandii i Ameryce Północnej*. Przetł. W. Niepokólczycki, Warszawa 1972.
- Niekrasz L., *Gdzie Polska, gdzie Svalbard*, Warszawa 1978.
- Norum R., *Barentsburg and Beyond: Coal, Science, Tourism, and the Geopolitical Imaginaries of Svalbard's "New North"*, [in:] G. Huggan, L. Jensen (ed.), *Postcolonial Perspectives on the European High North*, Springer 2016.
- Rozmus D., *Wyspa Niedźwiedzia, „Ziemia Olkusa”* 2009, nr 70 (1) styczeń 2009.
- Siedlecki S., *Crossing West Spitsbergen from South to North*, Særtrykk av Norsk Geografisk Tidsskrift, bind VII, hefte 2/ 1938.
- Sobota I., *Badania glaciologiczne współczesnych zmian lodowca Ireny, Svalbard*, „Problemy Klimatologii Polarnej” 2010, nr 20 / 2010.
- Symonides J., *Arktyka – region współpracy czy konfliktów*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relation” 2011, nr 3-4, t. 44).
- Struktura i funkcjonowanie środowiska przyrodniczego Sørkapplandu (Spitsbergen, Svalbard)*, red. W. Ziaja, S. Skiba, Kraków 2002.
- Szupryczyński, *Pierwsza polska wyprawa polarna na Spitzbergen*, „Przegląd Geograficzny” 2015, nr 87.
- Urbańczyk P., *Zdobywcy północnego Atlantyku*, Wrocław 2004.
- Walczowski W., *Woda atlantycka w morzach nordyckich – właściwości, zmienność znaczenie klimatyczne*. PAN – Instytut Oceanologii w Sopocie. Rozprawy i monografie 22/2009, Sopot 2009.
- http://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/supreme_war_council
- <http://hornsund.igf.edu.pl/>.
- http://www.sysselmannen.no/Documents/Sysselmannen_dok/English/Legacy/The_Svalbard_Treaty_9ssFy.pdf.
- <https://pl.wikipedia.org/wiki/Svalbard>.
- https://en.wikisource.org/wiki/Spitsbergen_Treaty.
- <http://www.worldlii.org/int/other/treaties/LNTSer/1920/40.html>.
- <http://hornsund.igf.edu.pl/hornsund.old/traktat.html>.
- <http://hornsund.igf.edu.pl/hornsund.old/badania.html>.
- <https://www.youtube.com/watch?v=l77tCxNBpS0>.

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest kwestia traktatu svalbardzkiego i polskiego udziału w tej międzynarodowej umowie. Podpisany w 1920 r. traktat nie przewidywał wielu nowych wyzwań, z którymi boryka się współczesny świat zarówno od strony praktycznej, jak i prawnej. Polska stała sygnatariuszem traktatu Svalbardzkiego w 1931. Aktywność naszego kraju sprowadza się na tym archipelagu wyłącznie do aspektu badawczego, czemu służy polska baza naukowa w Hornsundzie. Brak natomiast innych form zaangażowania, takich jak np. górnictwo. Możliwy byłby też większy rozwój takich form działalności jak turystyka.

Słowa kluczowe: Svalbard, traktat svalbardzki, polska baza naukowa w Hornsundzie

THE SVALBARD TREATY - A GOLDEN OPPORTUNITY?

Summary: The article discusses the question of the Svalbard Treaty and the Polish participation in this international agreement. The treaty that was signed in 1920 did not take into account numerous new challenges which are faced by the modern world, both as far as the practical and the legal aspects are concerned. Poland became a signatory of the Svalbard Treaty in 1931. The activity of our country on this archipelago is reduced exclusively to the research aspects, which are served by the Polish research base in Hornsund. However, there were no other forms of engagement, such as mining. There could also be greater opportunities for the development of such forms of activity as tourism.

Keywords: Svalbard, the Treaty of Svalbard, the Polish research base in Hornsund